

Jánosi Zoltán

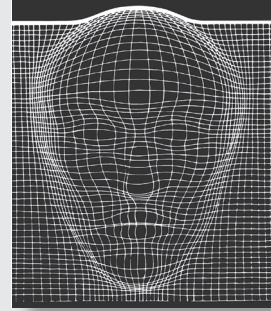
## „Örökzöld” – ködben, jégzajlásban

*A Nagy László-jelenség – mint az irodalmi*

*„bartóki” modell fókuszja*

*– az 1989 utáni irodalmi ízlésirányok  
ütközőzónáiban*

NAGY LÁSZLÓ  
VERSBEN BUJDOSÓ



**„Virággal a halált átkötik  
Visszaadnak a földnek  
Virággal a halált átkötik  
Lelkedben pedig megölnék.”**

Szécsi Margit: *A Glóriák Ura*. Nagy Lászlónak

■ Nagy László több irányban egyaránt komoly kihívásokat megfogalmazó munkássága jelentkezésének kezdőpillanataitól a kritikai – majd az irodalomtörténeti – tekintetek fokozott figyelme alatt állt. Műveinek értéktartalmairól s ezek hatásáról már a rendszerváltozásig több száz tanulmány, tíznél több könyv született. A rendszerváltozás utáni évtizedek kritikai és feltáró megközelítései a jelenhez közeledve ugyanakkor már nem csupán az egyedi életmű értékhelyéről és ennek modulációiról adnak számot, hanem számos vonásában koncentráltan tükrözik a magyar kritikai élet és részben az irodalomelmélet egyes rendszerváltozás utáni képleteit is.

A folyóirat-kritikákkal párhuzamosan s jórészt azokra építve – újabban lásd például az *Alföld* (1986/2. sz.), az *Új Horizont* (2005/4. sz.), a *Parnasszus* (2007, nyár), a *Hitel* (2009/9. sz.), a *Magyar Napló* (2015/7. sz.) értelmező blokkjait – az átfogóbb pályakép és költői fejlődésrajz a 60-as évek közepétől érett az irodalomtörténetesek műhelyeiben. Bori Imre még 1967-es könyvrészletét (*Két költő*, Újvidék), majd Dobóné Berencsi Margit műelemzés-kötetét (*Nagy László tizenkét versének elemzése*, 1984) követően – és a XX. századi irodalmi monográfiáink egyik legkiválóbb műveként –, Görömbei András 1992-ben megjelent munkája (*Nagy László költészete*) adott elsőként teljes körű és minden addiginál fontosabb, a kritika-rovatokban megszólaló felismerést is integráló értelmezést Nagy László életművéről. Hasonló reflexiós íveken még öt szerző válaszolt később könyv terjedelmű munkával a Nagy László-életmű kihívásaira. 2015 őszéig (a többszerzős tanulmányválogatásokkal együtt) összesen tizenhét könyv látott napvilágot a *Versben buj-*

*dos* szerzőjének életművéről. (Közülük több második kiadásban is megjelent.)

Ez a (második kiadásokat nem számítva) csupán a könyvekből összeadódó csaknem négyezer-ötszáz oldal az irodalomtörténeti feldolgozottság arányait tekintve önmagában is kiemelt helyet biztosít Nagy László életművének a magyar irodalom történetében. A lapokban megjelent reflexiók felől közelítve: a Nagy Lászlóról írott tanulmányok, cikkek, értelmezések, emlékezések száma már az ezredfordulóig hatszáznál többet tett ki. A tudatosító és elemző értéktár tehát nemhogy csekélynek nem ítéltető, hanem a kortárs magyar írók befogadásával és recepciójával egybevetve is kivételesen gazdag.

A költői életmű a múlt század 80-as éveinek közepétől (közvetlenül a rendszerváltozás előtti évektől) ugyanakkor a különböző irodalomelméleti felfogások és iskolák ütközési zónájába került. A rendszerváltozás után fel erősödő, részben a nyugati filozófia és a posztmodern esztétika egyes elemeire alapozó irodalmi kánon-felfogás a Nagy László-i eszmék és poétikai elvek radikális tagadásával (más alkotók hasonló erejű elutasításával vagy mellőzésével egyidejűen) egyszersmind a maga egyik legfontosabb önmeghatározási pontját jelölte ki. A Nagy László életművéhez elemi módon kapcsolódó irodalmi „bartóki” modell is ebbe a küzdelemhálózatba került bele. S Nagy László életművéhez hozzátapadva – noha annak nem kisbolygója, hanem éppen naprendszer volt – ennek a kiutasítási folyamatnak Nagy Lászlónál is nagyobb vesztese lett.

A korábbi – de átfogóan még elismerésbe ágyazódó – szórványosabb kritikai megjegyzések nyomán (Alexa Károly, Könczöl Csaba, Tandori Dezső és mások) a már csak a költő halála (1978) után számottevőbb szerepet öltő, Nagy László lírájának értékeire kétséggel tekintő nézőszög (különösen Hekerle László, Nyilasy Balázs, Kálmán C. György írásaiban)<sup>1</sup> erőteljesen bíráló szempontot képviselt az életmű részleteivel (Nyilasy Balázs)

vagy egészével szemben (Hekerle László, Kálmán C. György). A maga új „eszményeinek” nevében aránytalanul felnagyította Nagy László életművének egyes, kritikával szemlélt vonásait, s túlságosan deheroizáló-profanizáló, olykor (Kálmán C. György) a pamflet határait súroló hangnemével önmaga új meglátásaival szemben is ellenérzéseket keltett.

A zavart növelte, hogy e látómezőnek Nagy László életpályájára tekintése már eleve csonka, előítéletes volt. Csupán a „bajvívó” költőt látta és láttatta meg; a pályavég antropológiai és nemzeti krízisét felmutató Nagy Lászlót megpillantani sem akarta. Nem véletlen, hogy az ellenkező előjellel látó véleménykőr (Görömbei András, N. Pál József, Vasy Géza és mások) éles kritikai párbeszédbe kezdett e nézetekkel.

Kálmán C. György elemzésére reagálva a maga ellenkritikájában N. Pál József például ekképpen fogalmazott: „... bár a dolgozat címének harsogó retorikája: *Mi a bajom Nagy Lászlóval?* igen beszédes volt – hogy szaktudósi mezbe bújva tette ezt –, ám a pamflet felépítése, érvelési rendszere, az ellenszenvet ki-kibuktató indulata, folyamatértelmezési (bizony!) ideológiai, sőt napi-politikai konnotációja – Hekerle álláspontjával ellentétben – valamiféle „leszámoló” gerjedelemről beszél nekem.”<sup>2</sup>

A költő Zalán Tibor rövidségében is igen pontosan beszél – már távolabbról visszatekintve – ennek az ossztűz alá vett állapotnak a külső körülményeiről és céljairól. „Nagy László nincs jelen olyan mértékben, amennyire az ő költői ereje és nagysága ezt megkövetelné – állapítja meg. Ezt abban látom, hogy halála után elindult egy igen kemény, a Nagy László-költészetet tépázó huzavona, ami nyilván arra szolgált, hogy a tárgyias költészetnek és a nyelvkritikus költészetnek a helyét megcsinálja a magyar költészetben. Ezek nyilvánvalóan nem a szándékoltan etikus megszólalási formákat keresik...”<sup>3</sup>

A Nagy László életművére és személyiségére is zúduló és egyre kiterjedtebbé váló megtagadás-sorozat (a bartóki modell sorsára is utalva) a verse írásakor még alig harmincesztendő Korpá Tamás – feltételezve, hogy egy irodalomkritikai vitának az állásfoglalást egyértelműen megfogalmazó vers is része lehet – a líra nyelvén ekként fejezte ki:

*Hisz tút szúrnak beléd  
a tű fokán át  
vérhólyagos földbe szórnak  
agancsaid két kézzel letörök  
az ágaskodó tengerbe dobják*

*Megvesszőzött ujjaimon sírva  
mutatom hol merre az apály.*

(Nagy Lászlónak, 2016)

A gondolatmenetnek ezen a pontján vetném fel, hogy az egyik legnagyobb kihívása és, azt hiszem, küldetése is az ép szerkezetű irodalomkritikának, hogy értékei, eredményei átnőjenek a tudományos összegzésekbe: a szintetizáló könyvekbe, monográfiákba, tankönyvekbe, irodalomtörténeti folyamatokat-távlatokat egybefoglaló kötetekbe. Esetünkben a kérdés tehát az, hogy a több ezer oldalnyi, Nagy Lászlót analizáló és a „bartóki” modellre is kitekintő kritikai értéktárás miképpen tudta inspirálni a magasabb, a kézikönyvalkotó és a felsőoktatást befolyásoló tudománynak a Görömbei András utáni újabb összegzéseit, értéktudatát. Rövid lesz a válasz: többnyire sehogyan sem, de mindenesetre egyoldalúan és aránytalanul.

Korpá Tamás művét és mások hasonló érzéseket kifejező írásait ugyanis többek között épp az válthatta ki, hogy Kulcsár Szabó Ernő 1993-as, a XX. századi magyar irodalom értelmezését a maga szempontjai szerint új alapokra helyező, Nagy Lászlót ugyan már kevésbé hangsúlyos helyen tárgyaló, de az életmű több alapkérdését még nyitva hagyó összegzéskísérlete (*A magyar irodalom története 1945–1991*) után 2007-ben kiadásra került az újabb idők *Spenótjának*, azaz alaptankönyveinek szánt sorozaton belül *A magyar irodalom története III. (1920-tól napjainkig)* című tanulmánygyűjtemény és abban Nagy László minősítése.<sup>4</sup>

Itt átadom a szót Papp Endrének, aki már nem is csak Görömbei Andráséhoz, illetve az értékékpviselési több ezer oldalhoz, hanem Kulcsár Szabó Ernő könyvéhez mérten tartja riasztónak, amit ebben a reprezentatív kiadványban Nagy Lászlóról olvasott. „Az újabb kanonizálásnak látszó, sajátos műfajú és tartalmú szöveggyűjtemény, *A magyar irodalom története* – mondja – már nem bánik ilyen méltányosan az alkotóval. Immár nem jut számára külön figyelem, besoroltatik egy zsákutcásnak láttatott alkotásmód jelképes alakjai, Juhász Ferenc és Csoóri Sándor mellé. [...] a talán túlságosan is rövidre szabott és feltűnően felületesebb summázat a szövegben még három mondattal toldatik meg: [...] Ennyi hát, amit az általuk elképzelt szellemi progresszióra felesküdt szerkesztők [...] az alkotóról az utókorra kívánnak hagyni. Attól tartok – emlékeimben kutatva –, egy Görömbei-szigorlaton ennyi tudással felvértezve reménytelenül küzdene a hallgató a kettesért. [...] Azt hiszem, az előítéletek, az alátámasztatlan sztereotípiák és a tanulmány szerző bán-

tó tájékozatlansága és [...] az esztétikai érték, illetve a teoretikus érvényesség szembeállításának bizarrsága komolytalanná teszik az efféle értékelést.”<sup>5</sup> Vasy Géza már Nagy Lászlón messze túlmutatva, még átfogóbban ír a könyvről s várható következményeiről: „Ne legyintsen senki, hogy ez is csak egy könyv, a benne levő szemlélet is csak egy a sok közül. Az állam gavallérosan sok tízmillió forintot ajándékozott e munka létrehozására. S nyilvánvaló a szándék: ez legyen az új évezred első irodalomtörténeti kézikönyve tanárok, egyetemi hallgatók, érdeklődők számára. Jaj annak, akinek ez a könyv fogja megalapozni az irodalomszemléletét! – rögzíti félreérthetetlenül. – Olvasson inkább Móriczot, Babitsot, Kosztolányit, Németh Lászlót, Illyés Gyulát és természetesen Nagy Lászlót is.”<sup>6</sup>

Ha *A magyar irodalom története* e kötetébe foglalt, idézett elemzések egyik meghatározó célja az említett „népi” szerzők eredeti műveinek olvasására ösztökélés volt, akkor – Vasy Géza értékelése alapján – ez a kézikönyv célba ért. De célba ért-e, illetve hová jutott a Nagy László-életmű holdudvarában fénylő irodalmi „bartóki” modell? Visszakerült-e az is az olvasás zártabb terepeire, avagy hatóerő-e az újabb, a konkrét alkotói folyamatokban is?

Vajon erről mit mond az újabb kritika?

Nem keveset és nem kevésbé tanulságosat: a Nagy László körüli hullámverés ugyanis állásfoglalásra vagy megnyilatkozásra készítetett az utóbbi évtizedekben olyan fiatal irodalomtörténészeket, kritikusokat, írókat, költőket, sőt más művészeket is, akik sem életkoruk, sem az őket körülfogó újabb történeti szituációk miatt nem élhették meg közvetlenül a Nagy László líráját alakító-befolyásoló társadalmi-kulturális-irodalmi-irodalompolitikai mozgásokat. Közvetlenül a Nagy László-verssel szembesültek tehát, s csak ennek alapján mondták ki véleményüket. Nézzük először – Korpa Tamás után – a fiatalabb nemzedékekhez tartozó költők megnyilatkozásait.

„És mit szeretek most Nagy László verseiből csaknem húsz évvel később? – teszi fel önmagának a kérdést a *Parnasszus* körkérdésére válaszolva Szabó T. Anna. Örömmel látom, hogy szinte mindent. A versek többsége, az, amit kiválasztottam magamnak, ugyanúgy érvényes számomra, csak a megformáltságot tanultam meg tisztelni közben, a képek sűrített erejét. Amit nem tudtam megszeretni Adyban és Dylan Thomasban, a hatalmasra növelt, világga kiáltott ént, azt elfogadom Nagy Lászlóban.”<sup>7</sup>

Tóth Krisztina – az önmaga példáján kívüli szélesebb kitekintésben – hasonló paramétereken beszél erről a sokfelé kisugárzó költői erőről: „[...] hogy csak két ki-

emelkedő költőt említsek, Orbán Ottó vagy Kántor Péter korai versein erősen érződik, hogy pályájuk elején mennyire hatott rájuk Nagy László költészete, s mégis, az eleinte tolakodóan idegen anyagot kitűnően sikerült saját versbeszédük természetéhez igazítani. De felhoznám példaként a mostani negyvenesek közül Vörös Istvánt vagy legjellemzőbben a saját első kötetemet. Később e felsorolt szerzők egészen máshova jutottak, átszűrték magukon ezt az örökséget, én is másfajta verseket kezdtem írni, de ott van a mondatok szövetében mindaz, amit onnan hoztam.”<sup>8</sup> Falusi Márton a kánon nyomasztó súlyára felelő elméleti válaszát is belekomponálja a Nagy László-örökséget feltáró önelemzésébe: „A Nagy Lászlót körülvevő irodalomtudományi diskurzus cáfolata vagyok magam is: bőven a rendszerváltozás után eszmélkedtem, nem származom faluról, fiatal budai értelmiségiként egészen korai, tehát még nem tudatosan választott baráti köröm sem a Nagy László-i értékelmutatás ígézetében nőtt föl. Miért nem volna ajánlatos költőként Nagy László szellemi örökösének vallani magamat? Mert annak vallom.”<sup>9</sup>

S vajon mit mondanak a – Falusi mellett – már szintén szaktudományos könyveket is letett fiatal irodalomtörténészek erről a „végleg lemerültnek” láttatott költészetről? „Nagy László verse, *A Zöld Angyal* a modern világköltészet egyik legnagyobb látomása – rögzíti Prágai Tamás – [...] Nagy László angyala, az elvadult növényi élet, a zöld erő, mely birtokba veszi az ember nélkül prédára hagyott kultúrát, kétarcú. Ügyesen használva hatalmas erő, magunk ellen fordítva a végítélet látomása.”<sup>10</sup> S lehet, hogy Soltész Márton is „a prédára hagyott kultúráról” beszél, amikor a balladát és az alanyi verset egy Nagy László-mű síkján szembeállító tanulmány elolvasása után így háborodik fel: „A fő kérdés nyilvánvalóan az: hogy kerül a balladaműfaj s az alanyi költészet egy asztalra? Avagy: miként lehetséges egy újabb aszimmetrikus tablón – bámulatos szemfényvesztés révén – ismét meghirdetni Nagy László vereségét?”<sup>11</sup>

Nagy Gábor a közelmúlt mellett a múltra tekintve is számba veszi „Nagy László iskoláját”, amelyben „jelentős életművek bontakozhattak ki e líra éltető erejéből”.<sup>12</sup> Ő éppen azt – a „bartóki” modellel a legszorosabb kapcsolatban álló – folyamatjellegű és csoportszerűséget mutatja ki az életmű hatásában: Kányádi Sándor, Tornai József, Ratkó József, Buda Ferenc, Csoóri Sándor, Baka István, Döbrentei Kornél, Király László, Farkas Árpád, Nagy Gáspár műveiben, amire az új értékrendszert képző tudomány még csak nem is utal.

Szentmártoni János viszont tudatosan csak fiatal szer-



zők névsorával felel a Nagy László örökségét temető kánonnak. Oravec Péter: *Gyónás Nagy Lászlónak* című, 1998-as verséből kiindulva idézi fel a Nagy László-hatás „eleven jelenlétének” vonásait, szabályos névsort szöve írásába azokból a költőkből, akiknek művein ott érzi az iszkázi költő szellemét. A nevek közül: Korpa Tamás, Nagy Gábor, Falusi Márton, Gyórfy Ákos, Székely Szabolcs, s ott említett műveikből a fiatal irodalomnak a Nagy Gábor összegzését folytató, újabb hulláma tárul fel. „Kellemes meglepetés volt számomra – teszi még hozzá – a *Par-nasszus* 2007-es Nagy László-száma, amelyben olyan ifjú költők is megvallották iránta korábbi vagy még élő kötődésüket, akiknek költői világa ma már nem áll közel az övéhez.”<sup>13</sup> A Nagy László-örökség jelenlétét mégis Ekler Andrea gondolata foglalja össze legszebben: „Nagy László alkotásainak újraolvasása számomra élő igény...”<sup>14</sup>

S ha a fent idézett (kritikaként vagy más formákban közzé tett) megnyilatkozásokat olvassuk, az idézetekből visszaszoríthatatlanul elősugárzik még egy fontos vonás, amit az újabb elmélet a legjobb esetben is fölösleges járulékként kezel. Pedig ez a tartalom a Bartók-zenének és a „bartóki” modellnek is meghatározó összetevőjét adja; s ez a vonás: az erkölcsi dimenzió. Ez a kardinális elem a küzdő ember arcával együtt meghatározóan bontakozik ki Lendvai Ernőtől Angi Istvánon, Kroó Györgyön át Szabolcsi Bencéig, Demény Istvánig, Tallián Tiborig a legtöbb Bartók-értelmezésben is. Az erkölcsi dimenzió a költészet Bartók-kapcsolatain kívül az irodalom (a művészet) társadalmi tudatot formáló képességének kérdéseivel is fontos viszonyban áll.

„Nagy László azon költők egyike – mondja szintén Falusi Márton –, akiktől nem a természetes belső vívódás, a folytonos önvizsgálat volt idegen, hanem a poézis lefokozása; számára a költészet teljes világmagyarázat... Mítoszteremtő igénye felismeri, hogy a kultúra egyéni teljesítményekre épít, amelyeket a közösségi gyakorlat erősít meg. [...] Nagy László nem vonja vissza szellemi csapatait onnan, ahol az uralkodó elméletek mára kapituláltak.”<sup>15</sup> N. Pál József összegzése e költészetről, a történelemről és e lírába rejtett morálról – az irodalomelmélet újabb útjait figyelő tekintettel – még határozottabban fogalmaz: „Nagy László költői világának [...] az élet érzéki s tudati egységének a tételezése s az egység átélhetőségének a feltételezése, e lehetőség föl nem adása is a része volt. [...] A posztmodern felfogást már ennek az egységnek a feltételezhetősége vagy az e képzethez való ragaszkodás is dühbe hozza vagy ásításra készíti, ez tudható, ezért nem képes a Nagy László-i költészettel bármit is kezdeni. Ebből fakad az én gondom is. Hiszem ugyanis, hogy nem

Nagy László költészete s példája alól forgott ki az idő, hanem mi nyomorodtunk időközben süketekké.”<sup>16</sup> A Nagy László-líra embervédő dimenzióját tömören – a Bartók-zene üzeneteivel párhuzamos mondatával – Fodor Miklós így fejezte ki: „Ezt a fajta beszédmódot, amely Nagy László beszédmódjának legfontosabbika: életre serkentő beszédnek nevezzük.”<sup>17</sup>

Ennek az „életre serkentő beszédnek” a mellőzése, a Nagy Lászlóval szemben az említett szakkönyvben kifejtett tudományos érdektelenség viszont egy Nagy Lászlóhoz is erősen kötődő, nagyszabású magyar irodalmi tendencia világirodalmi tudatosításának esélyét is félrelökte, amikor a Nagy László-értelmezéseket sommás ítéleteivel megszakasztva egyszersmind gátló erőként hatott a magyar irodalom „bartóki” vonulatának és újabb változatainak – mintegy ötven év alakulási folyamat s legalább két tucat alkotó műveinek – feltérképezésére is. Ezért nem tudtak az újabb (mert természetesen hiányzó) szintetikus kutatásokba beépülni – például – Babosi Lászlónak, Margócsy Istvánnak és Tarján Tamásnak az irodalmi „bartóki” modellről született, átfogó és elgondolkodtató írásai sem.<sup>18</sup>

A posztmodern magyar változatának legalább a saját egyetemes kortárs elmélet periferikus modernitásról, a posztmodern legitimitáció nemnyugati alpműveiről szóló gondolataira kellett volna erősen figyelnie, amikor a Nagy László-i és a teljesebb „bartóki” örökséget félretolta szemhatárából. Jauss, Carlos Rincón, Douwe Fokkema, John Barth és mások gondolataira, amelyek a posztmodern előképét, sőt születését peremeurópai és dél-amerikai térségekbe helyezik, s a folklórregiszterek átlényegítése mellett fontosnak tartják az etikai dimenzió megtartását is. „E periferikus modernitás feltételei között a világ mágikusságától való megfosztottsága (Entzauberung) nem vált kényszerré.”<sup>19</sup> „Irodalom és szubjektum társadalmiassága”, „a modern periferikus kapitalizmus elvadult kapitalizmusként” való jelenléte, és az ennek közepette alakuló irodalom<sup>20</sup> (Rincón) a különböző világtérségek alkotóiban „az erkölcsi igénytelenségtől”, a „Madison Avenue üzleti szellemétől, hamis vagy tényleges naivitásának szintjétől” való távolságtartást erősítik fel. Az „egyre inkább önnön folyamatairól és eljárásairól”, „s egyre kevésbé az objektív valóságról és a mindennapi életről szóló”<sup>21</sup> (Barth) irodalomnak az ilyen típusú művek a szociológiai-etikai-társadalmi kapcsolatkört is integrálva a határozott kontrasztját adják. Az elidegenedtség, a „bomlasztás” és a „zürzavar” szellemében fogant irodalom elé tett kérdőjelek, a premodern és a modern radikális tagadásából születő „egyoldalúsá-

gok”, „az öntükrözés”, „a politikai kívülállás”, „az erkölcsi entrópiát megközelítő pluralizmus”<sup>22</sup> (Barth) bírálata alapelvekként szólnak meg e gondolatokban. S „a nyelv fikciókba bonyolódása elleni lázadás”<sup>23</sup> (Jauss) is fontos szerepet kap. Ismét az értelmezés homlokterébe kerül viszont „az imagináció hatalmába vetett megújult bizalom”<sup>24</sup> (Jauss), s ezzel együtt „a felejtetetlen szereplőknek a tartása, akik a félelem, a kényszer és elnyomás realitásával az öröm elvét állítják szembe”<sup>25</sup> (Jauss). A „minden nyelv- és értelemkrízisről, világ- és tapasztalatvesztésről szóló beszédnek lépten-nyomon ellentmondó”<sup>26</sup> (Jauss) tartalmak rehabilitálása történik meg tehát.

Az idézett, a Kárpát-medenceinél egyetemesebb irodalomértelmezési felfogások nemcsak a Nagy László-i és a „bartóki” életműveket emelik vissza az aktualitásba és a szűkebb Nyugat-Európa fölötti művészeti történések terébe, hanem az egyes nyugati és azokat sajátosan domesztikáló magyar látószögek korlátaira is rámutatnak. S ugyanebbe a szférába nyílik – az irodalomelemzés bizonyos hazai normáitól lényegszerűen különböző – zenei reflexió, ami Nagy László életművét kísérte s kíséri.

Mert amíg az irodalomelmélet egy része Nagy Lászlónak a magyar irodalom fő vonalából történő kiszorításával foglalatosságot, a magyarországi zene, illetve annak tudománya sokszorosan és több oldalról ölelte vissza a költő műveit a kulturális köztudatba. Sebő Ferencnek a *Hangzó Helikon* sorozatban a kottákkal és a költő kéziratok és nyomtatott verseivel, valamint rajzaival együtt kiadott Nagy László-CD-je (Helikon Kiadó, 2004) megsokszorozta a műszövegek megismerésének terjedési sebességét is. A komolyzenében Kocsár Miklós, Petrovics Emil, Szokolay Sándor, Tóth Péter kapott muzikális feldolgozásokra ihletet Nagy László verseitől. „Népművészetekben gyökerező költészete igen közel állt hozzám. Nagyon illett ahhoz a zenéhez, amit én is gondoltam. Gondolatainak tömörsége, világos, tiszta formálása, olykor drámai hőfoka igen alkalmas zenei megjelenítésre” – fogalmazta meg Kocsár Miklós.<sup>27</sup> Windhager Ákos a „bartóki” modell, a Bartók-zene értelmezéseiről szóló előadásaival, tanulmányaival nyitotta meg újra és újra az átjárókat Nagy László költészete és az irodalmi „bartóki” modell felé. Ordasi Péter pedig a doktori dolgozatára alapozó, *Csodafiú-szarvas. Kocsár Miklós kórusműve a hagyomány és a kortárs líra keresztútján* című könyvében használta fel mély kreativitással az irodalomkutatás egyes, Nagy Lászlóra vonatkozó felismeréseit.<sup>28</sup>

„Az egy töről fakadt költői mű és zenei nyelv egymásba fonódásának csomópontjait kutatva – írja Ordasi Péter – bizonyosodott be számomra, hogy ez a remekmű csak az

ősi hagyomány és az azt önmagára vonatkoztató huszadik századi líra keresztútján keletkezhetett. Kocsár Miklós későbbi, az archaikus népi imádságok szövegére írt műveihez Nagy László költészetén át vezetett az út.”<sup>29</sup> Kocsár e művének meghatározó Nagy László-ösztönzéséről Ittész Mihály ugyanezt vallja: „A Nagy László-megzenésítések közül is kiemelkedik koncentráltságával, mély értelmű kozmikus költészetével a *Csodafiú-szarvas* balladisztikus látomása (1979). Nemcsak a költészet, de a zene szempontjából is a legmélyebb hagyomány újraértékelése e mű.”<sup>30</sup> Az Ordasi Péter könyvéről írott recenziójában Szabó Soma ekként összegzi a könyv értékeit: „Ordasi Péter karnagy, zenetanár vette a fáradságot [...], hogy lemerüljön a darab rejtelmébe, hogy sorra vegye a titokzatos ajtókat, amik mögött ez a delejes erő rejtőzik, ami a világ minden táján első hallásra megmozdítja a hallgató lelkét. Ordasi Péter is tisztában van azzal, hogy a *Csodafiú-szarvas* csak a jéghegy csúcsa. [...] könyve bepillantást enged az olvasónak – ha csak az életműből kiragadott egy-egy példával is (*Tűz, te gyönyörű, Tűzciterák, Mégis mondom Damion*) – Kocsár egész zeneszerzői világának alakulásába. [...] A dolgozat központi gondolata bevallottan a *Csodafiú-szarvas*-elemzés. Egy népi regösének, Nagy László verse, Kocsár kórusműve és Páll Antal népi iparművész szarvasos tányérja elképesztő párhuzamokat mutat. Ordasi Péter hallatlan alapos kutatómunkával, nagy szakmai rálátással, aprólékos gonddal szövegeti az elemzés szálait, a szöveg, a zene és a mögöttük húzódozó mitikus hagyomány jelentésrétegeinek kapcsolatát kibontó gondolatokat. Rá kell ébrednünk, milyen komplex, milyen univerzális a nyelv amelyen Kocsár a Nagy László-feldolgozását meséli. Rá kell eszmélnünk a nagy összefüggésekre, a magyar népi hagyományokban őrzött örök igazságokra, melyek talányát a költő a verselő művészet fátylai mögé rejtve sejteti velünk, s melyeknek pontos olvasata a zenei megfogalmazás.”<sup>31</sup> Berlász Melinda pedig a „a magyar zenetudományi irodalom összefüggésében is” „mélyreható elemzéseinek eredetiségében kimagasló értékűnek” nevezve Ordasi Péter munkáját, azt fogalmazza meg, hogy a könyvben „A regösének hagyományából eredő szövegforrásnak és értékelésének ismeretanyaga a Nagy László-költemény összefüggésében teljeseedik ki. Izgalmas szellemi folyamat részesévé válik az olvasó az új magyar líra e remekművének magas szintű analízisében.”<sup>32</sup>

Összegezve tehát az elmondottakat, jelenleg úgy látom, hogy a „bartóki” modellt reprezentáló Nagy László-költészet értelmezése és hatástörténete egyidejűen került a további éltető, illetve egyes jegyeit tovább gondoló erők hullámaira (az eleven irodalom egy része) és a rekvizitumok kelléktárába (az irodalomtudomány egy része). Vagyis olyan szellemi havazásokba, ahonnan – a

megtartás és a tagadás egymásba viharzó erőteréből – kísérli meg önmaga belső értékeit s azok között az emberi teljességre figyelő Bartók-örökség nagyszerűségét továbbkiáltani és reprodukálni.

Egy-két évtizeddel ezelőtt Tóth Erzsébet verse „örökzöldnek” nevezte Nagy László lírai hagyatékát (*Nagy László örökzöldben*). A költőnőnek igaza volt és van, üzenetét, meglátását gyakran idéztem Nagy László-ünnepken, -konferenciákon. Ma mégis akképp látom e líra örökzöldjét, ahogyan maga Nagy László írta le *A karácsonyfás ember* című prózakölteményében a háborúból hazavánszorgott, tüdőlövéses katona viaskodását a fagyos télen a fenyőfáért: „Később az ablakból láttam a ziháló embert, jött az erdőből, hóna alatt jókora borókafenyővel, mintha zöld lovon lovagolna a hóesésben. Ma úgy látom a hóban, szájjal aggatja vére szalagjait örökzöld lovára...”

#### JEGYZETEK

- 1 HEKERLE László: „Ördög már veletek”. *Kísérlet Nagy László kései költészetéről = Alföld*, 1982, 2. sz., 91–97.; NYILASY Balázs: *Kritikus töprengések egy jelentős költőről = Uo.*, 78–83.; KÁLMÁN C. György: *Mi a bajom Nagy Lászlóval? = 2000*, 1989, 6. sz. (szeptember), 48–52.
- 2 PÁL József, N.: „... a kiválasztott és a »resztli« ellentéte...” *Egy pamfletről s körülményeiről – húsz év után = Hítel*, 2009, 9. sz., 8–14.
- 3 ZALÁN Tibor: [Nagy László] = „Vállamon bárányos éggel”. *Írások Nagy Lászlóról*. Szerk. JÁNOSI Zoltán, Dunaszerdahely, Nap, 2015, 85. Részlet a Katona József Megyei Könyvtárban, Kecskeméten, 2005. április 23-án Nagy Lászlóról elhangzott beszélgetésből.
- 4 *A magyar irodalom története. III. 1920-tól napjainkig*. Szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, VERES András, Bp., Gondolat, 2007
- 5 PAPP Endre: *Organikus, mitologikus, vátesz. Nagy László-értelmezések kulturális szemléletünk töréspontján = Uő: Azonos önmagával*. Bp., Hítel Könyvműhely, Nemzeti Kultúráért Alapítvány, 2013, 133–135.
- 6 VASY Géza: *Nagy László fájó hiánya = Hítel*, 2009, 9. sz., 4–7.
- 7 SZABÓ T. Anna: *Tűz a tükörben. Nagy László verseiről = Parnasszus*, 2007, 2. sz., 75–76.
- 8 TÓTH Krisztina: *A teher nagysága = Uo.*, 70–71.
- 9 FALUSI Márton: *Ablak a pokolra. Vázlat Nagy László jelenlétéről és hiányáról a kortárs irodalomban = Bárka*, 2011, 4. sz., 80–83.
- 10 PRÁGAI Tamás: *A Zöld Angyal = Magyar Hírlap (Hétvégi melléklet)*, 2008. augusztus 2., 18.
- 11 SOLTÉSZ Márton: *Nagy László kétségbevonat öröksége. Még egyszer a Ki viszi át a Szerelmet című versről = Magyar Napló*, 2015, 7. sz., 10–12.
- 12 NAGY Gábor: „... a világ képeiben mi vagyunk”. *A Nagy László-líra korszerűségéről = Életünk*, 2005, 9. sz., 26–35.
- 13 SZENTMÁRTONI János: „Idegen fagyban a zászlótartó”. *Nagy László jelenléte a legújabb magyar költészetben = Magyar Napló*, 2010, 7. sz., 11–13.
- 14 EKLER Andrea: „Házadba mormol aggódalmam.” *Tűndékek Nagy László születésének 80. évfordulóján = Életünk*, 2005, 9. sz., 21–26.
- 15 FALUSI: *i. m.* (2011)
- 16 PÁL: *i. m.* (2009)
- 17 FODOR Miklós: *A szentté szenvedett élmény. Filozófiai esszé Nagy László Anyakép című verséről = Hítel*, 2003, 2. sz., 107–114.
- 18 BABOSI László: *Ratkó József töredékes Bartók-tanulmányának rekonstrukciója = Hítel*, 2003, 5. sz., 33–64.; Uő: „Ősi vagyok és modern”. *Tornai József és a bartóki modell = Miért sírnak a metaforák? Tanulmányok Tornai József tiszteletére*. Szerk. JÁNOS István, Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola, 2004, 33–66.; MARGÓCSY István: *Hova lett a bartóki modell a mai magyar költészetből? = Élet és Irodalom*, 2006. július 21., 22.; TARJÁN Tamás: *A bartóki modell egy húrjáról = Uő: Nyugat 100+1. Tanulmányok, esszék, kritikák*. Bp., Pont, 2009, 90–103.
- 19 RINCÓN, Carlos: *Borges és García Márquez, avagy: a posztmodern periferikus centruma = A magyar irodalmi posztmodernség*. Szerk. SZIRÁK Péter, fordítók nélkül, Debrecen, Kossuth Egyetemi, 2001, 88.
- 20 Uo., 87.
- 21 BARTH, John: *Az újrafeltöltődés irodalma. A posztmodern szépprózája = Uo.*, 63.
- 22 Uo., 60–63.
- 23 JAUSS, Hans Robert Jauss: *Az irodalmi posztmodernség. Visszapillantás egy vitatott korszakra = Uo.*, 106.
- 24 Uo., 107.
- 25 Uo., 110.
- 26 Uo.
- 27 KOCSÁR Miklós: *Az énekelhető költő = „Vállamon bárányos éggel.” i. m.* (2015), 308–309.
- 28 ORDASI Péter: *Csodafüű-szarvas. Kocsár Miklós kórusműve a hagyomány és a kortárs líra keresztútján. Doktori értekezés*. Bp., Kalota Művészeti Alapítvány, Napkút, 2019
- 29 Uo., 80.
- 30 Uo., ITT'ZÉS Mihály gondolatát idézi Ordasi Péter.
- 31 SZABÓ Soma: *Ordasi Péter: Csodafüű-szarvas = Magyar Napló*, 2019, 9. sz., 67.
- 32 BERLÁSZ Melinda *borítószövege = ORDASI: i. m.* (2019).